

O proceso de incorporación á docencia en galego

CARLOS PLATAS IGLESIAS

Facultade de Ciencias da Universidade da Coruña

En primeiro lugar gustárame agradecer o convite do Servizo de Normalización Lingüística da Universidade da Coruña a impartir esta charla, na cal procurarei presentar unha serie de reflexións acerca do meu proceso de incorporación á docencia en galego. Espero que estas reflexións poidan ser de utilidade para aquelas persoas que, coma min, teñan unha certa sensibilidade sobre a problemática do uso do galego no ensino superior, e estean meditando dar ese paso de mudar ao galego nas aulas. Con certeza algunhas das cuestións que abordarei ao longo dos próximos minutos xa foron presentadas e debatidas en charlas anteriores, aínda que probablemente desde unha perspectiva diferente. Son as desvantaxes de ser un dos últimos en intervir nestas xornadas. Antes de comentar as miñas reflexións sobre a incorporación do galego á docencia, baseadas case exclusivamente na miña experiencia persoal, cómpre situar o contorno en que desenvolvo a miña actividade docente.

A miña formación académica é de tipo científico, xa que son licenciado en Química pola Universidade de Santiago de Compostela, e doutor en Química pola Universidade da Coruña. Desde o ano 2000 son profesor do Departamento de Química Fundamental da Facultade de Ciencias da Universidade da Coruña, na Área de Química Inorgánica. É nesta área onde vin desenvolvendo a miña actividade docente e investigadora ao longo dos últimos nove anos. Son, por tanto, unha persoa con formación científica, e non un filólogo ou un sociólogo. En consecuencia, as ideas e as reflexións que presentarei son exclusivamente froito da observación do meu contorno, e non están baseadas por tanto en ningún tipo de estudo sociolingüístico.

Na etapa inicial do meu labor docente utilicei maioritariamente o español como lingua vehicular e empregaba o galego unicamente para me dirixir a aqueles alumnos que utilizaban este idioma. Hai uns tres anos dei o paso de incorporar o galego á miña actividade académica, non só docente, mais tamén investigadora. Cales foron os motivos que me impulsaron a este cambio de lingua? Por que decidín dar o paso de impartir as miñas aulas en galego? Algúns dos motivos son de tipo puramente persoal ou ideolóxico se o así preferirdes, e outros son de tipo académico.

A docencia en galego. Por que?

1. Por compromiso persoal co galego

Evidentemente se dei este paso é porque teño un compromiso persoal co galego por cuestións, se queredes, de tipo romántico, aínda que non sei se esta é a palabra máis axeitada. Con motivos de tipo romántico quero referirme a cuestións relacionadas cos sentimentos. No meu mundo ideal, a lingua dos meus avós e dos meus pais non pode esmorecer. Non podo permitilo, así que debo facer o que estea na miña man para que isto non suceda, e a única maneira de que unha lingua siga viva é que se use. Que se use en todos os ámbitos, obviamente tamén no ensino superior, é especialmente importante se queremos prestixiar o uso do galego. Por que o prestixio do idioma é tan importante? Para respondermos esta pregunta podemos formular estoutra: que se pode facer para que unha lingua coma o galego perda falantes até esmorecer? Pois ben, na miña opinión a estratexia máis axeitada para este propósito é a de desprestixiar o idioma até tal punto que os pais (galegofalantes) fagan un colosal esforzo para lles falaren aos seus fillos en español, de tal maneira que se rompa a cadea de transmisión xeracional da lingua.

A tarefa de desprestixio do galego foi unha tarefa de séculos, en que se afastou o galego de calquera ámbito de prestixio social. Esta política de desprestixio do galego tivo probablemente os seus mellores resultados coa emigración masiva desde a Galicia rural á Galicia urbana despois da guerra civil. Neste punto case unha xeración enteira de pais galegofalantes, nados no contorno rural, educaron os seus fillos en español. Probablemente algúns de vós vivistes esta situación, que foi a que me tocou vivir a min, ou se cadra en moitos casos xa foron os vossos pais os que viviron isto. Se quixermos frear, ou mesmo reverter, este proceso debemos prestixiar a lingua; os pais deben decatarse de que os seus fillos non van ter menos oportunidades por falaren galego. Antes ao contrario: o uso do galego vailles abrir portas.

2. Atención á diversidade

Na miña opinión é un labor extraordinariamente importante protexer a diversidade no sentido máis amplo da palabra: a *diversidade biolóxica* por exemplo, e tamén a *diversidade cultural*. Todos entendemos que é importante preservar a riqueza biolóxica. Por exemplo, todos ouvistes que moitos principios activos de diferentes fármacos son produtos naturais extraídos de plantas. Está claro que canta menor sexa a diversidade botánica do planeta, cantas máis especies fagamos desaparecer, menos oportunidades teremos de crear novos fármacos que incrementen a nosa calidade e esperanza de vida.

Pois ben, estou convencido de que a diversidade cultural é algo que merece a pena conservar ou preservar, xa que as diferentes culturas foron construídas mediante a acumulación de coñecemento ao longo de séculos, o cal se foi transmitindo de xeración en xeración. A destrución de culturas implica, por tanto, a perda de coñecemento, e réstanos posibilidades á hora de buscármolles solucións aos diferentes problemas cos que se poida atopar a humanidade. Desde ese punto de vista, as linguas minoritarias ou minorizadas, como expoñentes máximos das correspondentes culturas, deben ser protexidas e preservadas, especialmente no mundo globalizado que nos toca vivir. Globalización, de acordo, mestizaxe cultural, vale, mais non uniformización cultural. A desaparición de culturas e linguas é unha traxedia que non nos podemos permitir.

3) A contradición interna

O galego é a lingua que emprego sempre no meu contorno familiar, cos meus pais e irmáns, e o galego é o idioma que uso agora tamén para comunicarme co meu fillo, que está aprendendo a falar. O feito de utilizar unha lingua, o español, no contorno laboral, e outra, o galego, no contorno familiar, creábame unha sensación de contradición no meu interior. Como podo pretender que o meu fillo non se avergoñe ao falar galego en calquera ambiente social se o seu pai, que o usa na casa, non o usa no seu contorno laboral con prestixio social. Empregar o galego na facultade fai que teña algunha contradición interna menos.

Á hora de dar o paso de impartir a docencia en galego cómpre tamén preguntarse se existen motivos de tipo académico para facelo. Poderíamos debater se existen razóns obxectivas de tipo académico para impartir as aulas en galego, estou seguro de que si, mais o que non vexo é ningunha razón pola cal non impartir as aulas en galego. Dito doutra maneira, presenta o emprego do español na docencia universitaria algunha vantaxe substancial con respecto ao uso do galego? Na miña opinión, non. De feito,

se eu pensase que impartir as aulas en galego ía prexudicar a formación dos meus estudantes, non impartiría as aulas en galego. Desde logo nos tres anos que levo impartindo a miña docencia en galego non percibín que os resultados académicos empeorasen. Tampouco empeorou a valoración que os alumnos fan da miña actividade docente a través das enquisas de avaliación.

4. Alta capacitación do estudantado

Por unha banda, o noso estudantado ten unha capacitación alta ou moi alta no uso do galego. Alguén podería argumentar que sempre pode existir unha parte do alumnado que non sexa competente en galego, por exemplo por tratarse de estudantes que proceden doutras partes do Estado ou do mundo. Isto, evidentemente, é así, mais a renuncia ao uso do galego debido á presenza dunha porcentaxe, normalmente pequena, de alumnos con escaso ou nulo coñecemento desta lingua, implicaría renunciar ao uso do galego na universidade, un feito que eu, cando menos, non estou disposto a apoiar.

Levado este argumento ao extremo, en atención á presenza de alumnos de intercambio Erasmus, poderíamos impartir toda a docencia universitaria en inglés, que é, nestes momentos, a lingua franca en Europa. Creo realmente que esta non debe ser a estratexia que debemos seguir; con vistas á preservación da diversidade debemos procurar que os alumnos con pouca ou nula capacitación en galego se interesen pola súa aprendizaxe. Por outra banda, non creo que a docencia en galego resulte difícil de salvar mesmo para alumnos que acaben de chegar ao país polas seguintes razóns:

a) O estudantado pode elixir libremente a súa lingua. O uso do galego polo profesorado non implica que todo o estudantado teña que utilizalo. O alumnado pode elixir, por exemplo, a lingua en que mellor se exprese para dirixirse ao profesor ou responder un exame.

b) O galego é de fácil comprensión para calquera alumno españolfalante. Podo ilustrar isto cun exemplo. O meu mellor alumno do pasado curso 2007-2008, en realidade unha alumna, que foi cualificada con matrícula de honra na materia de cuarto curso da licenciatura en Química que imparto, é unha alumna de Valencia que acababa de chegar a Galicia. Para esta alumna, por exemplo, o seu descoñecemento do idioma non tivo ningún impacto importante no seu rendemento académico. Neste sentido, a problemática do galego é ben diferente á doutras linguas coma o éuscaro. É perfectamente posible manter unha conversa bilingüe en que un dos interlocutores se exprese en galego e o outro, con pouca capacitación no uso do galego, en español. Porén, esta mesma situación non podería producirse se as dúas linguas implicadas fosen o espa-

ñol e o éuscaro. Esta é probablemente unha das razóns polas que en Euskadi se optou por un modelo educativo con diferentes itinerarios lingüísticos. No entanto, non creo que ese sexa un modelo adecuado para o ensino superior en Galicia, e moito menos para o ensino secundario. O establecemento de diferentes itinerarios lingüísticos pode conducir á segregación dos galegos en dúas comunidades lingüísticas diferentes, un sistema que non xulgo positivo para o país.

5) O galego abre portas no mundo

Creo que o galego certamente abre portas. Algunhas das vantaxes de coñecer e usar o galego xa foron aquí expostas.

a) Abre portas ao mundo lusófono. Neste sentido a miña experiencia así o confirma. Durante a preparación da miña tese de doutoramento tiven a oportunidade de facer unha estadía non moi longa, duns tres meses, na Universidade de Coímbra, en Portugal. Cando cheguei a Coímbra decateime que me era doado entender, practicamente ao 100%, o portugués falado. Despois de dúas ou tres semanas xa non tiña problema para ler a prensa portuguesa (*Jornal de Notícias, A bola*) e mesmo me decatei de que podía ler a Saramago en Portugués (*Memorial do convento, A Jangada de Pedra*). Canto ao portugués falado, unha lingua cunha gran riqueza fonética, foime tamén doado aportunuesar o meu galego mudando un pouco a fonética, de tal maneira que non tiven ningunha dificultade para me integrar na vida universitaria de Coímbra.

b) Medrar nunha sociedade bilingüe facilita a aprendizaxe doutras linguas. Estou convencido de que isto é así. Como parte da miña formación como científico botei máis ou menos un ano na Universidade de Lausanne, en Suíza, e outros sete meses na Universidade de Delft, en Holanda. No ambiente científico en que me movín nesta época a lingua franca era o inglés. Antes de ir ao estranxeiro a miña capacitación nesta lingua era realmente escasa, e estou convencido que ter medrado nunha sociedade bilingüe foi unha axuda para poder comunicarme nunha terceira lingua.

c) Medrar nunha sociedade bilingüe e nun estado pluricultural fainos máis abertos, tolerantes e COMPRENSIVOS coa diferenza. Escribo a palabra COMPRENSIVOS en maiúsculas porque creo que a comprensión vai máis alá da tolerancia. Non é que debamos tolerar que alguén sexa diferente, faltaría máis, debemos aceptar, comprender e tamén valorar que a diferenza forma parte do mundo en que vivimos. Por exemplo, a sociedade holandesa é considerada como o paradigma da tolerancia. Con todo, a miña apreciación persoal é que en efecto son tolerantes, pero teñen un déficit canto á

aceptación da diversidade, probablemente ao igual que a maioría das culturas. Toleran que un sexa diferente mentres non lles molestes, mais teñen dificultades para aceptarte tal e como es.

Unha anécdota persoal para ilustrar isto. No laboratorio onde eu traballaba en Holanda aproximadamente a metade dos investigadores eramos de fora de Holanda. Entre eles, había un chinés de nome Lee, co que algúns holandeses non se quería sentar na cantina á hora do xantar. O problema do tal Lee era que sorbía a sopa. Eu tratei de explicarlle a esta xente que na China a sopa cómese así, sorbéndose, mais a súa resposta foi tallante: estamos en Holanda, e aquí a sopa non se come así.

Unha vez expostas as razóns para a miña incorporación á docencia en galego a pregunta que asaltarán a gran parte do auditorio será probablemente a seguinte: por que Carlos Platas non deu con anterioridade o paso de impartir a docencia en galego? Pensando como pensa, nove anos impartindo aulas e tardou cinco en ser congruente consigo mesmo! Ben, non é que queira xustificarme, mais quizais reflexionar sobre por que non din o paso con anterioridade pode axudar a outros a mudar ao galego.

1. Inercia

O cambio de lingua na docencia require un certo esforzo, tan sequera para traducir os materiais ou reflexionar sobre a terminoloxía galega máis adecuada para referirse a esta ou aquela cuestión. Todos estamos moi ocupados e ás veces non atopamos o tempo necesario para dedicarllo a isto. Neste sentido, as medidas de incentivación como a redución transitoria da carga docente do profesorado que comece a impartir as aulas en galego poden ser de axuda.

2. Un contorno pouco propicio (ás veces hostil)

O contorno en que desenvolvo a miña actividade docente, a Facultade de Ciencias, non é tampouco o máis propicio ou inspirador. O cadro de persoal da Facultade de Ciencias está formado por máis de cen profesores, e os que imparten as aulas en galego pódense contabilizar se non cos dedos dunha man, seguro que cos das dúas.

Neste sentido, penso que é moi importante crear unha masa crítica de docentes que impartan as clases en galego, e que utilicen tamén o galego na súa interacción cotiá cos compañeiros. Isto sen dúbida axudará outros compañeiros, sensibles á problemática do galego, a mudar ao noso idioma nas aulas. A miña experiencia dime que, en xeral, o contorno acepta con máis naturalidade do esperado que un cambie a lingua, e

inclúo aquí tanto o alumnado como o profesorado. Sempre podemos atoparnos con algún activista da intransixencia, mais debemos procurar que estas actitudes non nos fagan renunciar ao que nós consideramos xusto ou necesario.

3. A barreira de potencial

Existen reaccións químicas que non transcorren de maneira espontánea, aínda que as consideracións de tipo enerxético indiquen que a reacción debe ter lugar, pois os produtos son máis estables que os reactivos. Estas reaccións requiren dunha achega de enerxía para poderen superar a barreira de enerxía que fai que a reacción non ocorra. Pois ben, coa lingua acontece o mesmo. Un poderíase sentir máis cómodo utilizando o galego na docencia por pura congruencia persoal, mais en ocasións existe unha barreira de potencial invisible que dalgunha maneira dificulta chegar a esta situación máis estable.

Esta barreira en efecto existe, e non é doado ás veces superala. Non é doado chegar un bo día á facultade e dirixirte aos teus compañeiros de traballo en galego, cando sempre o fixeches en español. Ou dirixirte en galego aos teus estudantes de doutoramento, cos que levas tamén en ocasións anos falando en español. A única maneira de superar esta barreira é que as túas conviccións sexan máis fortes que as túas reticencias, é dicir, hai que revestir os nosos actos dunha certa valentía persoal. Cando atravesas a porta do departamento un bo día e dis dúas frases seguidas en galego sen previo aviso, a maioría mírate coa boca aberta uns segundos, para pensar probablemente: «Este ergueuse hoxe co pé cambiado», ou «Mira ti, non falou galego na vida e agora que está de moda...» Con todo, superados os instantes iniciais, a miña experiencia indica que en xeral os compañeiros aceptan con bastante naturalidade que un elixa libremente o idioma en que quere comunicarse.

Existen barreiras adicionais que certamente tiveron menos importancia no meu caso, mais que poden ter relevancia para outros compañeiros.

a) Dominio do galego (falado e escrito)

Como digo, esta non foi a barreira máis importante no meu caso, eu medrei a cabalo da Coruña e Vilasantar, que é un pequeno concello do interior da provincia da Coruña de onde proveñen os meus pais. Como sabedes, na leira, ao contrario do que na universidade, o uso do galego está perfectamente normalizado. Creo que se un chega a Vilasantar o día de apañar as patacas e di: «*Me dejas la azada?*» o máis probable é que reciba unha resposta do estilo: «Vés traballar ou enredar? Colle a sacha.» Por

tanto, eu non tiven problemas de expresión oral á hora de pasarme ao galego, aínda que si vexo que outros compañeiros que se cadra poderían mudar ao galego nas aulas teñen problemas de comunicación oral na nosa lingua. Na miña opinión, a única maneira de aumentar a competencia lingüística nun determinado idioma é usalo, así que neste sentido, tal como dicía antes, o ter unha masa crítica de galegofalantes na universidade é moi importante.

Unha problemática un pouco diferente é a do galego escrito. Eu pertenzo a unha xeración en que o galego xa se estudaba no ensino primario e secundario e, por tanto, suponse que os galegos que teñen aproximadamente a miña idade posuímos unha certa capacitación para escribir en galego. En todo caso, a inestabilidade normativa do galego é algo que non axuda á hora de escribir en galego. Neste sentido penso que os responsables da normativización do galego deben ser conscientes de que precisamos un marco normativo razoablemente estable para dar unha imaxe de seriedade, e para non despistar o persoal.

b) Calidade do galego

Outra cuestión que actúa como barreira para algúns compañeiros é a calidade do seu galego. Enténdaseme ben, o que fale da baixa calidade do galego dalgúns compañeiros non quere dicir que eu fale un galego de elevadísima calidade. Teño algúns compañeiros da facultade que medraron nun contorno galegofalante, por proviren do rural galego. No entanto, aseguran que o seu galego non ten a calidade que debería para usalo nas aulas, e escoitas argumentos como: «Na aldea onde nacín por exemplo ninguén dicía *vermello*, todos dicíamos *rojo*», «O meu galego non é un galego para utilizar no ámbito académico».

Na miña opinión, unha suposta baixa calidade do noso galego non debería evitar que deamos o paso de usalo na universidade. Na situación actual, en que o uso do galego é tan minoritario na universidade, é moito máis importante falalo que falalo con extraordinaria corrección. Como dicía antes, temos que xerar masa crítica. A calidade do noso galego podemos melloralala paseniñamente co uso. Por suposto que debemos procurar falar un galego de calidade, evitar castelanismos, poñer os pronomes no seu sitio etc..., mais o máis importante na situación actual é falalo. Cónstame, ademais, que o Servizo de Normalización Lingüística da UDC está encantado de organizar cantos cursos desexemos para mellorar a calidade do galego que falamos, así que para iso temos tempo.

Ben, pois con esta reflexión remato esta charla, que probablemente non foi unha charla ortodoxa, digamos, mais que espero poida axudar algúns dos presentes.